

В.В. Сухонос, канд. юрид. наук, доц.,

Українська академія банківської справи НБУ

ВПЛИВ МОНАРХА НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ ДЕРЖАВИ З ТОЧКИ ЗОРУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Постановка проблеми. Політична реформа, що розпочалася за ініціативою Президента України, призвела до істотного корегування повноважень глави нашої держави. В цих умовах істотної цінності набуває досвід держав, які вже здійснили реформування своєї політико-правової та соціально-економічної системи.

Аналіз останніх публікацій. Так сталося, що Україна в силу як історичних причин, так і в силу конституційного закріплення стала республікою. Республіканська ж форма правління досить детально проаналізована в наукових працях як українських, так і зарубіжних вчених. Зокрема можна назвати таких учених як Н. Вороніна, В. Головатенко, Дж.Т.С. Кілер, В. Погорілко, Н. Сахаров, В. Чиркін, В. Шаповал та ін., що обрали об'єктом свого дослідження саме інститут президента як глави держави з республіканською формою правління.

Водночас монархічна форма правління практично не була об'єктом дослідження вчених. На сьогодні можна навести лише праці таких дослідників як Р. Агранофф [1, с. 63-95], Р. Злотніков [5, 799 с.] та С. Камінський [6, 152 с.]. В Україні ж інститут монархії досліджувався загалом у працях, присвячених іншими проблемам. Як приклад, можна назвати праці Ю. Коломійця «Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн» [8, с. 59-141] та В. Шаповала «Сучасний конституціоналізм» [25, с. 159-232].

Невирішені раніше частини проблеми. Не применшуючи ролі і значущості доробку попередніх науковців, необхідно визнати, що в Україні ще немає фундаментальних досліджень монархічної форми правління, на основі яких можливо було б опрацювати новітню методологію, теорію і практику формування і функціонування інституту монарха.

Мета статті. Саме тому мета цієї статті буде полягати у формуванні засад новітньої методологічної теорії і практики розвитку сучасного механізму держави

шляхом осмислення феномена інституту монарха як сутнісного складового елементу державного механізму, зокрема порівняльному аналізі впливу монарха на фінансову систему держави.

Для досягнення зазначеної мети слід вирішити наступні завдання:

- 1) Загалом охарактеризувати монархічну форму правління.
- 2) На основі аналізу конституційних актів монархічних держав висвітлити основні напрямки впливу глави держави на фінансову систему.

Основний матеріал. Насамперед слід зазначати, що означений вплив залежить від форми правління: в умовах абсолютної монархії він відрізняється від аналогічного впливу в умовах дуалістичної, не говорячи вже про парламентарну монархію.

Щоб висвітлити цей вплив, слід зупинитися на визначенні різновидів монархічної форми правління. На нашу думку, абсолютною слід вважати таку монархію, що передбачає відповідальність уряду виключно перед монархом-законодавцем. З цієї точки зору до абсолютних слід віднести такі монархії як Бахрейн, Бруней, Кувейт, Монако, Об'єднані Арабські Емірати, Оман та Саудівська Аравія. Специфічним різновидом абсолютної монархії слід визнати теократичну монархію Ватикану. Парламентарною визнається монархія, що передбачає відповідальність уряду виключно перед парламентом та контрасигнування будь-яких актів монарха головою уряду або відповідним міністром. Виходячи з цього, до парламентарних монархій слід віднести як держави в Європі, так і в Азії. Це – такі країни як Андорра, Бельгія, Великобританія, Данія, Іспанія, Йорданія, Камбоджа, Малайзія, Непал, Нідерланди, Норвегія, Таїланд, Швеція та Японія. Специфічним різновидом парламентарної монархії слід визнати так звані британські домініони – держави, що визнають своїм главою держави британського монарха. До таких країн належать Австралійський Союз, Антигуа і Барбуда, Співдружність Багамських Островів, Барбадос, Беліз, Гренада, Канада, Нова Зеландія, Незалежна Держава Папуа–Нова Гвінея, Сент-Вінсент і Гренадини, Федерація Сент-Кітс (Сент-Кристофер) і Невіс, Сент-Люсія, Соломонові острови, Тувалу та Ямайка. Дуалістичною визнається монархія, де уряд несе відповідальність перед

парламентом-законодавцем та монархом, акти якого не потребують контрастигнування, адже саме йому належить виконавча влада. Таким чином, на сьогодні до дуалістичних монархій належать такі держави як Ліхтенштейн та Люксембург в Європі, Катар в Азії, Марокко в Африці і Тонга в Океанії.

Аналізуючи вплив монархів на фінансову систему країни, слід наголосити на тому, що такий вплив може бути прямим та опосередкованим. Прямий вплив передбачає безпосереднє втручання монарха у фінансову систему країни. Таке втручання здійснюється шляхом відповідної кадрової, бюджетної та емісійної політики. Якщо ми проаналізуємо історичний досвід абсолютних монархій, то з'ясуємо, що кожен монарх намагався контролювати фінансову сферу. Так, з 1959 до 1986 року султан Брунею сам займав посаду міністра фінансів [38]. Проте такий підхід не є характерним для інших абсолютних монархій. Здебільшого вони впливають на фінансову систему шляхом емісії грошей, формування бюджету та відповідними призначеннями.

Так, п. к статті 33 Конституції Королівства Бахрейн проголошує, що грошова емісія здійснюється від імені Короля відповідно до закону [28]. Аналогічна норма існує і в Кувейті, де емісія здійснюється відповідно до закону від імені Еміра (стаття 77 Конституції) [35]. Крім того, Емір Кувейту, в надзвичайній ситуації, може здійснювати інші повноваження, пов'язані з фінансами. Так, після закінчення іракської окупації Кувейту, емір Джабір III наказав списати усі борги громадян та виплатити зарплатню за 7 місяців вимушеного безробіття. Було також сплачено борг 11 комерційним банкам у розмірі 20 млрд. доларів, що виник у результаті війни [21, с. 179].

Щодо впливу на фінансову систему шляхом бюджетної діяльності, то такі повноваження мають Султан Оману, Король Саудівської Аравії та Папа Римський. Так, відповідно до статті 57 Основного Закону Султанату Оман, затвердженого відповідним декретом султана Кабуса ібн Сеїда № 101/96 від 6 листопада 1996 року питання щодо збору податків, прибутків, Державного бюджету, контролю над державними фінансами, валюти та банківської справи регулюються законом.

Відповідно ж до статті 42 видає та ратифікує закони султан Оману [44]. Виходячи з цього, можна вважати монарха главою фінансової влади.

В Саудівській Аравії контроль над фінансовими справами став покладатися на Короля ще з часів існування попередника цієї держави – Королівства Хіджаз. Як відомо, 29 серпня 1926 року Король Абд аль-Азиз ібн Абд ар-Разман аль-Фейсал аль Сауд видав першу конституцію цієї країни – Основний Закон Королівства Хіджаз. Відповідно до статті 5 Основного Закону все управління Хіджазським королівством знаходиться в руках короля [18, с. 426]. До справ же Хіджазу, згідно п. 4 статті 9 належали й фінансові справи [18, с. 427]. 29 січня 1927 р. Королівство Хіджаз та Султанат Неджд об'єдналися в єдину державу [17, с. 436], яка 18 вересня 1932 року отримала назву Арабського Саудівського Королівства [16, с. 437]. Однак Основний Закон від 29 серпня 1926 р. діяв лише на території, яка раніше була Королівством Хіджаз. Саме тому у березні 1992 року Король Фахд прийняв Основний нізам про владу, який мав конституційний характер [20, с. 562] і діяв на усій території Саудівської Аравії. Відповідно до статті 73 Основного нізаму будь-яка дія, спрямована на виплату певної грошової суми з бюджету країни, повинна здійснюватись відповідно до положень бюджету. Якщо ж цього не можна зробити, то така виплата здійснюється шляхом відповідного королівського декрету. Більше того, сам бюджет, згідно статті 76 Основного нізаму затверджується Королем [37]. Аналогічне право має й Папа Римський: саме він, згідно статті 12 Основного Закону Ватикану від 22 лютого 2001 року, затверджує як чорновий, так і остаточний варіант державного бюджету [34]. В Монако ж, згідно статтею 39 Конституції Князівства Монако від 17 грудня 1962 р. бюджет голосується та промульгується у формі закону [13, с. 594]. Закон же, згідно ч. I статті 66 Конституції, «виражає узгоджену волю Князя та Національної Ради» [13, с. 598] фактично це означає, що Князь, разом із Національною Радою бере участь у законодавчому затвердженні державного бюджету.

У Великому Герцогстві Люксембург стаття 99 Конституції закріплює заборону встановлення податків інакше як за законом [11, с. 466]. Водночас

затверджувати та обнародувати закони має право лише Великий герцог (статті 34 Конституції) [11, с. 460].

В Королівстві Тонга Король, за порадою Кабінету міністрів, видає укази, що мають відношення до випуску грошей та контролю над цим (стаття 45 Акту Конституції Тонга) [33]. Досить цікавим є й становище в Катарі, де Емір, згідно статті 17 Конституції, має право надавати фінансову винагороду на основі свого щорічного рішення [26].

Щодо парламентарних монархій, то ці країни мають певну специфіку відносно впливу монархів на фінансову систему. Так, у Бельгії Король, відповідно до статті 112 Конституції має право чеканити монету [10, с. 125]. Крім того, в силу того, що, згідно статті 109 Конституції, саме монарх має право затверджувати та промульгувати закони [10, с. 125], він може здійснювати вплив на фінансову систему, адже згідно § 1 статті 170, жоден податок на користь держави не може встановлюватись інакше як за законом [10, с. 137].

Право на емісію грошей також має Король Данії (статті 26 Конституції) [14, с. 305]. Щодо Короля Іспанії, то він може впливати на фінансову систему шляхом своєї законотворчої діяльності (п. а статті 62 Конституції дозволяє Королю підписувати та оголошувати закони) [12, с. 384], результатом якої є закони, що встановлюють податки (ч. 1 статті 133 Конституції) [12, с. 400]. Бере участь у формуванні бюджету і Король Нідерландів, адже, згідно ч. 2 статті 105 Конституції, саме він подає до Генеральних Штатів законопроект, що містить бюджетні показники [15, с. 493].

В азіатських парламентарних монархіях глави держави також мають істотний вплив на фінансову систему. Так, ч. 2 статті 37 Конституції Йорданії від 8 січня 1952 р. надає Королю право чеканити монету [43]. В Непалі на Короля покладається обов'язок подавати до Парламенту кошториси витрат та прибутків, необхідні для роботи державного апарату [36]. В Таїланді ж Король, згідно ч. 1 статті 220 Конституції, має право видавати Надзвичайні декрети, які згодом подаються до парламенту задля затвердження. Означені Декрети мають силу

закону і можуть містити норми, які регулюють питання оподаткування, мита та валюти [32].

В Великобританії монарх має право, згідно статті 1 Акту про парламент 1911 р., затверджувати фінансовий білль без попередньої згоди Палати лордів [2, с. 75]. Крім того, саме королева (король) має право призначати прем'єр-міністра, який традиційно є Першим Лордом Казначейства [45].

Своя специфіка є і в британських домініонах, де існує подвійний глава держави: номінальний (британський монарх) і реальний (генерал-губернатор, який є представником монарха). Зокрема Конституцією Австралії (стаття 83) генерал-губернатору надається право робити певні витрати на обслуговування будь-якого відділу Держави [27]. Аналогічна норма існує і в Незалежній Державі Папуа – Новій Гвінеї (стаття 210 Конституції) [31].

Певні кадрові повноваження щодо призначення міністра фінансів та фінансових секретарів мають генерал-губернатори Співдружності Багамських Островів (ч. 2 статті 77 та статті 109 Конституції) [42], Белізу (статті 107) [29], Сент-Люсії (стаття 62) [30], Ямайки (стаття 126) [39] та ін.

Контролюють фінансові заходи і генерал-губернатори Канади (стаття 54 Конституційного Акту 1867 р.) [9, с. 512], Федерації Сент-Кітс і Невіс (стаття 43 Конституції) [40] та Сент-Вінсент і Гренадини (стаття 44 Конституції) [41]. Загалом це відбувається шляхом встановлення конституційної необхідності попередньої згоди на фінансові заходи генерал-губернаторів.

Висновки. Таким чином, в умовах монархії існує декілька варіантів впливу монарха на фінансову систему. По-перше, на монарха покладається право організації грошової емісії (Бахрейн, Бельгія, Данія, Йорданія, Кувейт і Тонга). По-друге, монарх має право як видавати власні акти (Ватикан, Саудівська Аравія і Таїланд), так і затверджувати закони (Бельгія, Іспанія, Люксембург, Монако і Оман), що регулюють питання фінансової сфери (насамперед, бюджету). По-третє, монарх має право призначати голову фінансового відомства (Бруней, Великобританія, Співдружність Багамських Островів, Беліз, Сент-Люсія і Ямайка). По-четверте, монарх (або його представник) має виключне право

ініціативи стосовно фінансових заходів (Канада, Непал, Нідерланди, Сент-Вінсент і Гренадини та Федерація Сент-Кітс і Невіс).

Список літератури

1. Агранофф Р. Криза, конституціоналізм і перехідний період в Іспанії // Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-економічної кризи. Науково-практична конференція. – К., 1997.
2. Акт о парламенте 1911 г. // Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. – М.: БЕК, 1997.
3. Злотников Р.В. Империя. – М.: АРМАДА, 2005.
4. Каминский С.А. Институт монархии в странах Арабского Востока. – М.: Наука, 1981.
5. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. – Харків: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998.
6. Конституционный Акт Канады 1867 г. // Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. – М.: БЕК, 1997.
7. Конституция Бельгии от 7 февраля 1831 г. // Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: ИНФРА-М – НОРМА, 1997.
8. Конституция Великого Герцогства Люксембург от 17 октября 1868 г. // Там само.
9. Конституция Испании. Вступила в силу 29 декабря 1978 г. // Там само.
10. Конституция Княжества Монако от 17 декабря 1962 г. // Конституции государств Европы: В 3 т. Т. 2 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001.
11. Конституция Королевства Дании от 5 июня 1953 г. // Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: ИНФРА-М – НОРМА, 1997.
12. Конституция Королевства Нидерландов от 17 февраля 1983 г. // Там само.

13. Об основании Арабского Саудовского Королевства. Королевский Указ от 18 сентября 1932 г. // Конституции государств Ближнего и Среднего Востока / Под ред. И.Д. Левина. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956.
14. Об учреждении Королевства Неджд и его объединении с Хиджазом. Указ от 29 января 1927 г. // Там само.
15. Основной Закон Королевства Хиджаз от 29 августа 1926 г. // Там само.
16. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник. / Отв. ред. – д.ю.н., проф. А.Я. Сухарев. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2001.
17. Рыжов К.В. Все монархи мира. Мусульманский Восток. XV-XX вв. – М.: Вече, 2004.
18. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. – К.: Юридична фірма «Салком», «Юрінком Інтер», 2005.
19. Articles of the Constitution of Qatar // Internet – http://www.constitution.org/cons/qatar/constit_2003.htm
20. Australia Constitution { Adopted in: 1900 } { In Force Since: 1 Jan 1901 } { ICL Document Status: Nov 1998 } // Internet. – http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/as00000_.html#C001
21. Bahrain Constitution { Adopted on: 14 Feb 2002 } { ICL Document Status: 14 Feb 2002 } { Official Title: Constitution of the Kingdom of Bahrain } // Internet – http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ba00000_.html
22. BELIZE CONSTITUTION [21st September, 1981] // Internet. – <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Belize/belize81.html>
23. Constitution of Saint Lucia // Internet. – <http://www.constitution.org/cons/stlucia.htm>
24. Constitution of the Independent State of Papua New Guinea // Internet. – http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/cotisopng534/
25. CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF THAILAND. Enacted on the 11th Day of October B.E. 2540; Being the 52nd Year of the Present Reign. Published in the Government Gazette, Vol. 114, Part 55a, dated 11th October B.E. 2540 (1997)

// Internet. –

<http://www.krisdika.go.th/lawHtmStaticContent01.jsp?frm=tmp&page=eng&lawType=law1&lawCode=%c306&lawID=%c306-10-2540-a0001>

26. Constitution of Tonga // Internet. –

http://www.paclii.org/to/legis/consol_act/cot238/

27. DAS NEUE GRUNDGESETZ DES VATIKANSTAATES // Internet. –

http://www.vatican.va/vatican_city_state/legislation/documents/scv_doc_20001126_legge-fondamentale-scv_ge.html

28. Kuwait – Constitution {Adopted on: 11 Nov 1962} {ICL Document Status: 11 Nov 1962} // Internet – http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ku00000_.html

29. Nepal – Constitution {Adopted on: 9 Nov 1990} {Adopted by: Act No. 2047, issued 1990} {Official Title: Constitution of the Kingdom of Nepal} {ICL Document Status: 9 Nov 1990} // Internet –

http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/np00000_.html

30. Saudi Arabia – Constitution {Adopted on: March 1992} {Adopted by Royal decree of King Fahd} {ICL Document Status: Oct 1993} // Internet –

http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sa00000_.html

31. The 1959 Constitution // Internet – <http://www.gov.bn/government/contitut.htm>

32. The Constitution of Jamaica // Internet. –

<http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Jamaica/jam62.html>

33. THE CONSTITUTION OF SAINT CHRISTOPHER AND NEVIS // Internet. –

<http://www.constitution.org/cons/stkitts-.htm>

34. THE CONSTITUTION OF SAINT VINCENT AND THE GRENADINES //

Internet. – <http://www.constitution.org/cons/stvincen.htm>

35. THE CONSTITUTION OF THE COMMONWEALTH OF THE BAHAMAS //

Internet. – <http://www.constitution.org/cons/bahamas.htm>

36. The Constitution of The Hashemite Kingdom of Jordan / January 1, 1952. //

Internet – http://www.kinghussein.gov.jo/const_ch4.html#CHAPTER%20FOUR

37. THE WHITE BOOK. THE BASIC LAW OF THE SULTANATE OF OMAN

(translation not officially approved) Royal Decree No. 101/96 // Internet –

http://www.psr.keele.ac.uk/docs/omanbasiclaw_e.htm

38. United Kingdom {ICL Document Status: 1992} {Information Source: This

document is not a written Constitution, but rather a compilation of information material originally provided by the British Embassy for purposes of publication.

Most of the information has not been updated since the date mentioned in the ICL

Document Status. However, some amendments have been included whenever

information about changes of the law was provided to ICL.} // Internet –

<http://www.vescc.com/constitution/unitedkingdom-constitution-eng.html>

Сухонос, В.В. Вплив монарха на фінансову систему держави з точки зору конституційної компаративістики [Текст] / В.В. Сухонос // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2006.). – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 265-271.

